

ĐẠI HỌC ĐÀ NẴNG
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM
KHOA ĐỊA LÝ

BÀI GIẢNG ĐỊA LÝ TỰ NHIÊN VIỆT NAM

Người biên soạn: Lê Ngọc Hành

Đà Nẵng, 2021

MỤC LỤC

	Trang
PHẦN KHÁI QUÁT	2
Chương 1. LÃNH THỔ VIỆT NAM VÀ LỊCH SỬ PHÁT TRIỂN TỰ NHIÊN VIỆT NAM.....	2
1.1. Lãnh thổ Việt Nam.....	2
1.1.1. Vị trí địa lý	2
1.1.2. Phạm vi lãnh thổ.....	3
1.1.3. Ý nghĩa tự nhiên của vị trí địa lý nước ta	4
1.2. Lịch sử phát triển tự nhiên Việt Nam.....	4
1.2.1. Giai đoạn tiền Cambri (Cm)	5
1.2.2. Giai đoạn cổ kiến tạo	5
1.2.3. Giai đoạn Tân kiến tạo	6
1.3. Sự hình thành khoáng sản.....	7
1.3.1. Các mỏ nội sinh	7
1.3.2. Các mỏ ngoại sinh.....	8
CÂU HỎI ÔN TẬP VÀ THỰC HÀNH	9
Chương 2. ĐỊA HÌNH VIỆT NAM	10
2.1. Đặc điểm chung của địa hình Việt Nam	10
2.1.1. Đồi núi là bộ phận quan trọng nhất của cấu trúc địa hình Việt Nam	10
2.1.2. Cấu trúc địa hình Việt Nam là cấu trúc cổ được tân kiến tạo làm trẻ lại	10
2.1.3. Các chu kỳ tân kiến tạo đã dẫn đến tính phân bậc của địa hình.....	11
2.1.4 Địa hình Việt Nam mang tính chất nội chí tuyến, gió mùa, ẩm: Đây là đặc điểm bao trùm	11
2.2. Các kiểu địa hình ở Việt Nam	12
2.2.1. Kiểu địa hình núi	12
2.2.2 Kiểu địa hình cao nguyên	12
2.2.3. Kiểu địa hình đồi.....	13
2.2.4. Kiểu địa hình đồng bằng	13
2.2.5. Các kiểu địa hình đặc biệt	13
2.3. Các khu vực địa hình ở Việt Nam	14
2.3.1. Khu vực đồi núi	14
2.3.2. Địa hình đồng bằng	15
2.3.3. Địa hình bờ biển	16
THỰC HÀNH VÀ THẢO LUẬN	17
CÂU HỎI ÔN TẬP	18
Chương 3. KHÍ HẬU VIỆT NAM	19
3.1. Đặc điểm chung của khí hậu Việt Nam	19
3.1.1. Khí hậu Việt Nam là khí hậu nhiệt đới ẩm gió mùa.....	19
3.1.2. Khí hậu Việt Nam phân hoá rất đa dạng.....	23
3.1.3. Khí hậu Việt Nam diễn biến thất thường.....	23
3.2 Các yếu tố chính của khí hậu	24
3.2.1. Chế độ nhiệt	24
3.2.2. Chế độ gió	24
3.2.3. Chế độ mưa	25
3.2.4. Bão.....	25
3.3. Phân vùng khí hậu Việt Nam	25
3.3.1. Sơ đồ phân vùng khí hậu của Phạm Ngọc Toàn và Phan Tất Đắc	25
3.3.2. Sơ đồ phân vùng khí hậu của Tổng cục khí tượng - Thủy văn.....	26

THỰC HÀNH	26
CÂU HỎI ÔN TẬP	27
Chương 4. THỦY VĂN VIỆT NAM.....	28
4.1. Đặc điểm chung của thủy văn Việt Nam	28
4.1.1. Mạng lưới sông ngòi Việt Nam dày đặc, nguồn nước phong phú, nhiều phù sa	28
4.1.2. Sông ngòi của Việt Nam phản ánh rõ cấu trúc địa chất - địa hình.....	29
4.1.3. Thủy chế sông ngòi Việt Nam theo sát nhịp điệu mùa mưa và khô của khí hậu nội chí tuyến gió mùa ẩm	30
4.1.4. Mạng lưới sông ngòi Việt Nam có sự phân hoá rõ rệt trong không gian	30
4.2. Một số hệ thống sông chính ở nước ta.....	31
4.2.1 Một số hệ thống sông chính ở Miền Bắc.....	31
4.2.2. Một số hệ thống sông chính ở Miền Trung	33
4.2.3. Một số hệ thống sông chính ở Miền Nam	33
4.3. Đặc điểm hải văn	35
4.3.1. Đặc điểm chung của Biển Đông.....	35
4.3.2. Đặc điểm hải văn	35
4.4. Phân vùng thủy văn Việt Nam.....	37
CÂU HỎI ÔN TẬP	37
THỰC HÀNH	37
Chương 5. THỔ NHƯỠNG VIỆT NAM	39
5.1. Đặc điểm chung của thổ nhưỡng Việt Nam.....	39
5.1.1. Thổ nhưỡng Việt Nam đa dạng về thể loại và phức tạp về tính chất.....	39
5.1.2. Thổ nhưỡng Việt Nam mang tính địa đới rõ rệt, tính nội chí tuyến gió mùa ẩm thể hiện trong quá trình hình thành các loại đất Feralit là chủ yếu.....	41
5.1.3. Thổ nhưỡng Việt Nam dễ bị thoái hoá nếu sử dụng không hợp lí	42
5.2. Các nhóm và các loại đất chính ở nước ta	43
5.2.1. Nhóm đất cát biển (Arenosols – Ar).....	43
5.2.2. Nhóm đất mặn (Salic Fluvisols – Fls)	43
5.2.3. Nhóm đất phèn: Thionic Fluvisols – Flt.....	44
5.2.4. Nhóm đất gầy: Gleysols –GL.....	45
5.2.5. Nhóm đất than bùn: Histosls – HS	45
5.2.6. Nhóm đất phù sa: Fluvisols – FL	45
5.2.7. Nhóm đất xám: Acrisols – AC	46
5.2.8. Nhóm đất đỏ: Ferrasols – FR	47
5.2.9. Nhóm đất nâu vùng bán khô hạn	47
5.2.10. Nhóm đất đen: Luvisols – LV	48
5.2.11. Đất mùn alit núi cao: Alisols – AL	48
5.2.12. Đất xói mòn trơ sỏi đá: Leptosols – LP	48
THỰC HÀNH	48
CÂU HỎI ÔN TẬP	48
Chương 6. SINH VẬT VIỆT NAM	49
6.1. Đặc điểm chung của sinh vật Việt Nam.....	49
6.1.1. Hệ địa sinh thái rừng là hệ địa - sinh thái nguyên sinh đặc trưng của tự nhiên Việt Nam..	49
6.1.2. Giới Sinh vật tự nhiên Việt Nam vô cùng phong phú và đa dạng	50
6.1.3. Dưới tác động của con người, sự giàu có của rừng và động vật hoang dã ở Việt Nam đã	

giảm sút nghiêm trọng	54
6.2. Các hệ sinh thái chính ở Việt Nam	55
6.2.1. Nhóm hệ sinh thái thực bì nhiệt đới núi thấp	55
6.2.2. Hệ sinh thái thực bì á nhiệt đới và ôn đới trên núi	59
6.2.3. Hệ sinh thái nông nghiệp	60
CÂU HỎI ÔN TẬP	60
Chương 7. CÁC ĐẶC ĐIỂM CƠ BẢN CỦA TỰ NHIÊN VIỆT NAM	61
7.1. Đặc điểm cơ bản của tự nhiên Việt Nam	61
7.1.1. Việt Nam nằm ở vị trí tiếp xúc giữa nhiều hệ thống tự nhiên	61
7.1.2. Việt Nam là nước có tính biển lớn nhất trong các nước Đông Nam Á lục địa	62
7.1.3. Việt Nam là một nước nhiều đồi núi	62
7.1.4. Việt Nam mang tính chất nhiệt đới gió mùa ẩm	63
7.1.5. Tự nhiên Việt Nam phân hóa đa dạng và phức tạp thành nhiều vùng tự nhiên có đặc điểm khác nhau	64
7.2. Khai thác các đặc điểm cơ bản của tự nhiên Việt Nam	66
7.2.1. Khai thác các đặc điểm thuận lợi của thiên nhiên nhiệt đới ẩm gió mùa nước ta	66
7.2.2. Khai thác tổng hợp các thế mạnh của biển	66
7.2.3. Khai thác và sử dụng hợp lý các nguồn tài nguyên thiên nhiên của nước ta	66
7.2.4. Khai thác các thế mạnh của các vùng tự nhiên	66
PHẦN KHU VỰC	67
CHƯƠNG 8. CƠ SỞ LÝ LUẬN VỀ PHÂN VÙNG ĐỊA LÝ TỰ NHIÊN VIỆT NAM	67
8.1. CÁC QUY LUẬT PHÂN HOÁ ĐỊA LÝ TỰ NHIÊN VIỆT NAM	67
8.1.1. Quy luật phân hoá địa đới	67
8.1.2. Quy luật phân hoá phi địa đới	69
8.1.3. Mối quan hệ của các quy luật biểu hiện ở Việt Nam	77
8.2. NGUYÊN TẮC VÀ PHƯƠNG PHÁP PHÂN VÙNG ĐỊA LÝ TỰ NHIÊN	77
8.2.1. Các nguyên tắc phân vùng	77
8.2.2. Các phương pháp phân vùng địa lý tự nhiên	79
8.3. HỆ THỐNG CÁC ĐƠN VỊ PHÂN VÙNG ĐỊA LÝ TỰ NHIÊN VIỆT NAM	81
8.3.1. Khái niệm	81
8.3.2. Khái quát những hệ thống phân vị đã được sử dụng để phân vùng địa lý tự nhiên Việt Nam	81
8.3.3. Những chỉ tiêu cơ bản để chẩn đoán các cấp phân vị	85
CHƯƠNG 9. MIỀN BẮC VÀ ĐÔNG BẮC BẮC BỘ	90
9.1. ĐẶC ĐIỂM ĐỊA LÝ TỰ NHIÊN CỦA MIỀN BẮC VÀ ĐÔNG BẮC BẮC BỘ	90
9.1.1. Đặc điểm chung	90
9.1.2. Đặc điểm các thành phần tự nhiên	90
9.2. SỰ PHÂN HÓA CỦA MIỀN THÀNH CÁC KHU ĐỊA LÝ TỰ NHIÊN	92
9.2.1. Khu Việt Bắc	93
9.2.2. Khu Đông Bắc	95
9.2.3. Khu đồng bằng Bắc Bộ	97
CHƯƠNG 10. MIỀN TÂY BẮC VÀ BẮC TRUNG BỘ	99
10.1. ĐẶC ĐIỂM ĐỊA LÝ TỰ NHIÊN CỦA MIỀN TÂY BẮC VÀ BẮC TRUNG BỘ	99
10.1.1. Đặc điểm chung	99
10.1.2. Đặc điểm của các thành phần tự nhiên	100

10.2. SỰ PHÂN HÓA CỦA MIỀN THÀNH CÁC KHU ĐỊA LÝ TỰ NHIÊN	103
10.2.1. Khu Tây Bắc.....	103
10.2.2. Khu Bắc Trường Sơn.....	107
10.2.3. Khu đồng bằng Bình - Trị - Thiên và Thanh - Nghệ - Tĩnh	110
CHƯƠNG 11. MIỀN NAM TRUNG BỘ VÀ NAM BỘ	113
11.1. ĐẶC ĐIỂM CHUNG CỦA MIỀN NAM TRUNG BỘ VÀ NAM BỘ	113
11.1.1. Đặc điểm chung	113
11.1.2. Đặc điểm của các thành phần tự nhiên	114
11.2. SỰ PHÂN HÓA CỦA MIỀN THÀNH CÁC KHU ĐỊA LÝ TỰ NHIÊN	124
11.2.1. Khu Nam Trường Sơn.....	125
11.2.2. Khu đồng bằng ven biển Nam Trung Bộ	132
11.2.3. Khu Đông Nam Bộ	135
11.2.4. Khu Tây Nam Bộ hay đồng bằng sông Cửu Long.....	138
TÀI LIỆU THAM KHẢO	144

LỜI NÓI ĐẦU

Địa lý tự nhiên Việt Nam là môn học nghiên cứu các đặc điểm của địa lý tự nhiên, các quy luật phân hóa của các tổng hợp thể tự nhiên các cấp, phân vùng địa lý tự nhiên trên phạm vi lãnh thổ Việt Nam. Những kiến thức cơ bản về địa lý tự nhiên Việt Nam giúp sinh viên hiểu biết sâu sắc hơn về thiên nhiên của đất nước mình, làm cơ sở cho việc tiếp thu kiến thức của các môn học khác trong chương trình và quá trình học tập, có khả năng dạy tốt môn Địa lý ở trường phổ thông, ứng dụng vào những thực tiễn công việc, đặc biệt là hoạt động hướng dẫn du lịch. Đồng thời, môn học giúp ích cho việc tìm hiểu, nghiên cứu, giải quyết các vấn đề có liên quan đang diễn ra trên đất nước ta như phát triển kinh tế - xã hội, phòng chống thiên tai, cải thiện và duy trì môi trường sinh thái...

Tài liệu Địa lý tự nhiên Việt Nam được biên soạn nhằm mục đích chính là giúp sinh viên các chuyên ngành Địa lý học (chuyên ngành: Địa lý du lịch) có điều kiện và thuận tiện hơn trong việc học tập trên lớp cũng như ôn tập, rèn luyện để nắm kiến thức, kỹ năng cần thiết về các vấn đề có liên quan đến Địa lý tự nhiên Việt Nam để ứng dụng vào thực tiễn công việc liên quan đến lĩnh vực du lịch.

Tuy nhiên đây cũng có thể là tài liệu bổ ích cho sinh viên và học sinh các cấp, các ngành khác tham khảo và cho những ai yêu thích về Địa lý tự nhiên Việt Nam.

Nội dung của tài liệu được biên soạn dựa trên sự phân bố của chương trình Sư phạm ngành Địa lý của trường Đại học Sư Phạm - ĐHQĐN (3 tín chỉ), bao gồm những kiến thức cơ bản nhất về khái quát và phân vùng Địa lý tự nhiên Việt Nam. Tài liệu biên soạn có 2 phần là phần khái quát và phần khu vực, cụ thể như sau:

PHẦN 1: PHẦN KHÁI QUÁT

Chương 1: Lãnh thổ Việt Nam và Lịch sử phát triển tự nhiên Việt Nam

Chương 2: Địa hình Việt Nam

Chương 3: Khí hậu Việt Nam

Chương 4: Thủy Văn Việt Nam

Chương 5: Thổ nhưỡng Việt Nam

Chương 6: Sinh vật Việt Nam

Chương 7: Những đặc điểm cơ bản của tự nhiên Việt Nam

PHẦN 2: PHẦN KHU VỰC

Chương 8: Cơ sở lí luận về phân vùng địa lí tự nhiên Việt Nam

Chương 9: Miền Bắc Và Đông Bắc Bắc Bộ

Chương 10: Miền Tây Bắc Và Bắc Trung Bộ

Chương 11: Miền Nam Trung Bộ Và Nam Bộ

Để biên soạn tài liệu này, chúng tôi dựa vào tài liệu chính do Bộ Giáo dục và Đào tạo ban hành là "Giáo trình Địa lý tự nhiên Việt Nam 1 (phần đại cương) và Địa lý tự nhiên Việt Nam 2 – do Đặng Duy Lợi (chủ biên), NXBĐHP, 2009.

Trong quá trình biên soạn còn nhiều vấn đề thiếu sót, rất mong được sự góp ý của đồng nghiệp, các em sinh viên và bạn đọc.